

MIRE JÓ A KONTEÓ?

Összeesküvés-elméletek szerepe három Kárpát-medencei új vallási mozgalom közösségkonstrukciós folyamatában

Témafelvetés

A „konteó” – állítólag köztudottan – magyar találmány. A szót egy Tiboru nevű magyar blogger találta ki 2008-ban, és használja azóta is *konteo.blog* online fórumán (Kálmán 2015). Tiboru még pénzjutalmat is kitűzött¹ azok számára, akik igazolják, hogy őt megelőzően – tehát 2008. december 10-e, a *konteó* szó születésnapja előtt – is használták már e szót itthon vagy külföldön. Állítólag senki sem tudta elnyerni a díjat, vagy ha bizonyította is igazát, már nincs az élők sorában². A *konteó* tehát a „miénk”, még ha kétségkívül az angol *conspiracy theory* szóösszetétel jelentette is ennek etimológiai alapját.

A magyar elnevezés hiába új, az összeesküvéseleméletek minden bizonnyal nagyon régi múltra tekintenek vissza, hiszen például az uráli nyelvrokonsággal kapcsolatban már nagyapáink nagyapái is rebesgették a Habsburg ház – és a „németek” – szerepét a „halzsíros rokonság” magyarokra erőszakolásáról (vö. Mikos 2010: 228-229), és már a két világháború között feltűnt az azóta „közkinccsé” vált álhír Trefort Ágoston vallási és közoktatásügyi miniszter kijelentéséről, hogy ti. a magyar kultúrpolitika csak az európai rokonságot (értsd: a „finnugor rokonságot”) fogja támogatni (Kanyó 2010). Hazánkban a nyelvrokonság tudományos állítása az egyik legkedveltebb céltáblája az összeesküvés-elméleteknek (Szeverényi 2014; 2017). Sok konteót és az összeesküvés-elméletekről szóló ismertetést olvashatunk a populáris irodalom és a szakmai publikációk hasábjain. E művek általában megelégednek egyes összeesküvés-narratívák bemutatásával, az elemzésbe vagy a motivációk, funkciók és társadalmi kontextus vizsgálatába csak ritkán bocsátkoznak.

A kutatási téma újdonságát jól illusztrálja, hogy nincs a tudományos publikációkban vagy a köznyelvben általánosan elfogadott definíciója az ún. *összeesküvés-elméleteknek*. A magam részéről a fogalmat munka-definícióként az alábbiak szerint használom: az összeesküvés-elmélet közérdeklődésre számot tartó vagy egy kisebb embercsoport fokozott figyelmét felkeltő – vélt vagy valós – társadalmi probléma vagy konkrét esemény hátterét megmagyarázni kívánó narratíva, amely az ügyet a hivatalos állásponttal vagy közvélekedéssel szemben egy meghatározott csoport titkos tevékenységére vezeti vissza, és kétséget kizáróan (megnyugtatóan) nem bizonyítható érveléssel

¹ Ld. „Tiboru” blogját <http://konteo.blogrepublik.eu/2013/07/01/egy-kis-nyelveszkedes/>

² E talányos, humoros megfogalmazás ötlete a Nyest pont.hu szerzőjétől származik (Kálmán 2015). A *Nyest.hu* internetes oknyomozó, tudománypszersítő és ismeretterjesztő online folyóirat szerzője, Kálmán László, e meglehetősen gyorsan elterjedt új szavunk etimológiáját meggyőzően tárta fel, érdemes lesz az újabb etimológiai munkákban már szerepeltetni.

kívánja leleplezni annak céljait, motivációit. Az ilyen narratívák néha invariáns adatok, máskor azonban a folklórműfajokra jellemző módon terjednek, variálódnak (Vö. Ramsay 2006; DeHaven-Smith 2013; Gazdag 2013).

Nagyon sokféle kutatói aspektusból lehet vizsgálni az összeesküvés-elméleteket. Lehet szociológiai hátterét, az összeesküvés-elméletekben hívő „konspiracionisták” motivációit, esetleges paranoid személyiségjegyeit kutatni (Pipes 2007). Lehet folklórszöveggként vizsgálni vagy akár társadalmi jelenségként meghatározni a konteó narratívákat, illetve elhelyezni a mindenkori közérdeklődés és divattémák változó világában³, akár eszmetörténeti hátterüket feltárva. A magam részéről vallásantropológiai terepmunkám tapasztalataira építve néhány kortárs kárpát-medencei új vallási mozgalom körében megjelenő összeesküvés-elméletet elemzek abból a szempontból, hogy milyen retorikai felépítése és funkciója van az adott összeesküvés-elméleteknek a csoportban, illetve, hogy mire és hogyan „használgják” ezeket a konteó narratívákat az adott csoportok? Azt is vizsgálom, hogy az egyes narratíva-típusok milyen változásokon mennek át a mozgalmak sajátos belső kulturális közeg-jellege miatt (diskurzusterében), azaz, hogy a csoport hogyan alakítja az általában kívülről érkező szüzséket saját képére. A lehetséges szempontok közül engem tehát az érdekel, hogy az összeesküvés-elméletek hogyan vesznek részt az általam vizsgált vallási csoportok kulturális- és közösség-konstrukcióiban, és a csoport diskurzusai hogyan hatnak vissza e narratívákra.

Vizsgált csoportok

Az elmúlt évtizedben több Kárpát-medencei újpogány csoport és keresztény fundamentalista vallási mozgalom körében végeztem vallásantropológiai terepmunkát. Elemzésemet három ilyen vallási mozgalom köréből származó összeesküvés-narratívákra építem: a *Koppány nembéli Horváth fia János György*, az *Őrző Tokmak Karaul táltos* által alapított *Aranykopjások Fővezérsege* újpogány mozgalmában, a *Bolyafészek* újpogány elemeket is befogadó, de inkább a New Age jellegzetességeit mutató csoport, illetve egy székelyföldi népi próféta (*dénes Próféta*⁴) körül szerveződő keresztény megújulási mozgalom, a „*fények*” csoportja körében általam gyűjtött konteókra. Mivel más írásaimban már részletesen ismertettem őket, ezért most elsődlegesen a jelen téma szempontjából fontos aspektusokra koncentrálok: arra, hogy mely értékek mentén, és kik körében szerveződnek.

3 Ahogy a beszédtemák, úgy az összeesküvés-elméletek léte is a társadalmi relevanciához kötődik, tehát a narratívumok múlandók. Ma már csak a szakirodalom (pl. Nemeskürty 1974) emlékezik az annak idején szárnyra kapott – és végül III. Gyula pápa által elrendelt törvényszék ítélete szerint igaznak bizonyult – összeesküvés-elméletre, miszerint Habsburg Ferdinánd ölette meg orgyilkosokkal Fráter György pálos szerzetest, János Zsigmond ifjú király főtanácsadóját 1551 decemberében.

4 Írásomban a csoport émius írásmódját követem, a próféta keresztnevét a csoport szándékosan kis betűvel írja.

Karaul táltos és az Aranykopjások

Etno-pogány (Bakó és Hubbes 2011) militáns „hagyományörző” csoport. A vezető, Karaul táltos a hazai neosámánizmus emblematikus alakja volt, 2009 decemberében hunyt el. A magát nem gyógyító, hanem őrző (értsd: ősi tudást őrző) táltosnak valló Karaul országos etnopogány mozgalmat alapított 1992-ben, létrehozva az Aranykopjások Egyesületét (émikus elnevezéssel: Fővezérségét). Kutatásom idején (2003-2007) a tagság szerte az országból származott, és havi-kéthavi rendszerességgel voltak nagyobb rendezvényeik (pl. szertüzek), de a tisztségviselők (pl. főlovaszmester, száznagy stb.) ezen alkalmak között is nagyon intenzív kapcsolatot ápoltak egymással. Karaul a somogyi Buzsákhöz tartozó Tatárváron élt aprócska házában, ami szakrális tárgyakkal és könyvekkel volt tele, a mellette lévő dombocskán pedig Koppány emlékoszlopot állíttatott, ahol gyakorta tartottak tűz mellett, alkonyati órától szertüzet, sámánszertartást a csoport tagjai. A táltos főleg a magyar és nemzetközi tudományos és pseudo-tudományos szakirodalmat olvasta, Diószegi Vilmos munkáitól Tolsztovnak a Hvárezmről szóló könyvén át Kiszely István és Aradi Éva írásain keresztül Máté Imre Yotengritéig. A tagok világnézete széles spektrumot ölelt át az etnocentrikus keresztény olvasatoktól (etno-kereszténység) a keresztényellenes samánizmuson át a Yotengritet preferálókig. Az Aranykopjások magukat ősi tudás őrzőinek és a haza (a szkíta-hun-türk-magyar nemzet) védelmezőinek tekintették. A Szent Korona-tan ápolását és az általuk ősinek, hagyományosnak tekintett samánisztikus táltos-tudást kívánták ápolni, továbbadni. Elhivatottságtudatuk missziós lelkülettel párosult, és szkíta-hun-magyar kontinuitást valló újpogány szellemiségük révén számos más hasonló „hagyományörző” csoporttal álltak kapcsolatban. Sokszor hívták a táltost és csoportját kívülállók is szakrális alkalmakat (pl. helyek felszentelését, halottbúcsúztatást, évköri ünnepet) tartani országszerte. Tanításaik sajátos, brikolázs jellegű, szinkretikus neosamánizmus jeleit mutatták, amelynek közös fókuszában a magyarság, az ősiség, a táltos „ősvallás” és a küldetéstudat állt.

Bolyafészek

Főleg a New Age vonásaival jellemezhető, de a nemzeti értékek iránt nagyon elkötelezett csoport, amelynek néhány rítusa (pl. egy budai cédrusfánál rendszeresen tartott szakrális alkalom) az újpogányság jellegzetességeit mutatja. Főként Budapesten és Pest megye területén aktív. 1979-ben alakult, a fő szervező (Bolyapó) érdi, majd budapesti lakásának központjával. A formális keret – Fészek Természetvédő és Közösségi Életforma Egyesület – ellenére a csoport nyitott, nagy a fluktuáció a tagok, érdeklődők, kíváncsiskodók között. Kutatásom idején (2007-2014) körülbelül 90-100 fő kapcsolódott szorosabban a mozgalomhoz, és legalább ugyanennyi személy lazábban. A természetességet, illetve a természet – és egymás – tiszteletét hangsúlyozzák, szemben a túlszabályozott kortárs társadalommal, amit a rend (az organikusnak tekintett „együtt-lét”, „egész-ség”) és a rendszer (szabályozott

keret) oppozíciós fogalom párral jellemeznek. Nem alakítottak ki egységes vallási rendszert, de néhány központi érték, alapgondolat elfogadását elvárják a tagoktól. Így például a természetben szerintük minden létezőnek lelke, tudata van, és a Föld egy organikus rendszert alkot (vö. Gaia-kultusz). A népi, „ősi tudást” fontosabbnak tartják az örökkön önmagát felülíró „tudományos okoskodásnál”, de – néhány kivétellel – tisztelik ez utóbbi teljesítményeit is. A csoport tagjai és az érdeklődők főleg a városi középosztály köréből kerülnek ki, de vidéki gazdák, vállalkozók, értelmiségiek is vannak köztük. Iskolázottságuk legalább középfokú vagy magasabb, azaz a Bolyafészek inkább értelmiségi mozgalomnak tekinthető. A transzcendens narratívák iránti fogékonyság nem eredményezett közös tudásregisztert a csoportban, és megfigyelhető, hogy az etnicitás, a magyarság múltolvasatai mellett az ökotudatos életmód narratívái is szakralizálódnak, a profán értékpreferenciákon túlmutató dimenziót kapnak. Az etno-pogány narratívák korántsem eredményeztek egyöntetű viszonyulást, gondolatrendszert.⁵ A szabad gondolkodás inkább New Age arculatot kölcsönöz a csoportnak, de a résztvevők e fogalmat nem szeretik, elutasítják.

„dénes Proféta” és a fények

A pünkösdi ébredési mozgalmakhoz közel álló, a Szentlélekkel fenntartott intenzív és személyes kapcsolatra építő vallási csoport 2008-ban alakult. Jelenleg mintegy 50-60 aktívabb és legalább kétszer ennyi kevésbé aktív tagja van. A vallási mozgalom központi alakja Péter Dénes (dénes Proféta), aki unitárius családban született 1951-ben, édesanyja 16. gyermekeként. Asztalos-esztergályos mesterséget tanult, korábban vendégmunkásként Magyarországon is dolgozott. Elmondása szerint, huszonkét évnyi tanítási folyamat után kapta meg a prófétai elhívást. A Szentlélek (ahogy ő írja: „Szent Lélek”) többször elvitte a mennyországba, az arany trónusok előtt is állt, találkozott Jézussal, Máriával és az Atyával, de járt a pokolban, és beszámol a mélytengerekbe, a Föld különböző helyeire tett utazásairól is. Amint megkapta a prófétai megnevezést 2008. január 6-án, kilépett a nyilvánosság elé prófétai elhívásával, és azóta huszonöt nagyobb evangelizáló missziója során beutazta szinte az egész Kárpát-medencét. A Szentlélek karizmái közül a gyógyítás, áldásosztás, a prófétálás (látomások, képek útján adott iránymutatás a Szentlélek részéről), a jövőbe látás és az evangelizáció képességét emeli ki, míg a nyelveken szólás nem jelenik meg a csoportban. A prófétára kíváncsi, az ő életvezetési és vallási tanácsait kereső, érdeklődő személyekből álló, eleinte elszórtan szerveződő csoportból 2010 végére egy főleg a Vajdaságban aktív, új vallási mozgalom alakult. 2010 óta folytatok e csoportban vallásantropológiai terepmunkát. A mozgalom szellemi vezetője a próféta és néhány tanítványa.

⁵ Többek között keresztény, hindu vallási mozgalomba tartozó, ateista és különböző ezoterikus világnézeteket vallók is akadnak a tagok közt, akik – talán sokak számára különös módon – sokszor hasonló állásponton vannak, pl. a természetközpontság, egészséges életmód, valamiféle feltételezett „archaikus, népi tudás” iránti tisztelet (és kíváncsi vágyakozás) és a transzcendens világ létezésének kérdésében. Értékpreferenciáik átfedése tehát nagy.

A próféta hangsúlyozza, hogy tanítványait nem kívánja saját egyházuktól, gyülekezetüktől elszakítani (elméletileg tehát ökumenikus), azonban azt állítja, hogy segítségével közvetlen kapcsolatot lehet létesíteni a Szentlélekkel, és így egyházi közvetítők nélkül lehet elmélyíteni hitüket, és közvetlen életvezetési tanácsokat kaphatnak „a mennyei erőktől”. A Szent Lélek kapott (vele betöltekezett) tagokat a csoport *fényeknek* nevezi. Mivel a próféta szerint a keresztény papság általában nem alkalmas az igazi hit felé vezető úton a hívek vezetésére, ezért a Biblia közvetlen megértésére és – próféta iránymutatása segítségével a személyes Szentlélek „megkapása” által – rendkívül individuális vallásosság kialakítására buzdít. Szerinte ugyanis a „személyes” Szentlélek nem ugyanaz mindenkinél, neki például már a második „Szent Lelke” van.

Szüzsék és narratíva-variánsok

Az általam kutatott csoportok általában nemcsak vallási kérdésekre, hanem a környezetszennyezéstől a társadalmi elidegenedésen és a transzcendenshez fűződő viszony újraértelmezésén át az etnikai konfliktusokig, a kortárs lét legkülönbözőbb kihívásaira kerestek és adtak válaszokat.⁶ Tartós terepmunkám során számtalan jól ismert összeesküvés-narratíva típust gyűjtöttem, de olyanokat is, amelyek csak egy-egy csoporton belüli diskurzustérben váltak közkinccsé. A csoportokon belül tipikussá és atipikussá váló összeesküvés-narratívák keletkezésében az egyéni lelemény és szándék, és a csoportokon belüli szabályok, státusok, konfliktusok, valamint a társadalmi közeg diszkurzív kontextusa sokdimenziós erőteret képez. Az értelmezések és átértelmezések sztereotípiaképződési mechanizmusát és felhasználását kívánom néhány konkrét példán keresztül felvázolni a továbbiakban. Az általam vizsgált csoportokon kívül is ismert összeesküvés-narratívák változatait elemzem: az „egészségügy-ipar”, a „megélhetési papság” vélt összeesküvését. Ezen kívül a csoportokban természetesen más konteók is megjelennek, például az „etnikus bűnbakok”, a „magyar (turáni) átok okai” és a „személyiség-fejlődés megbéklyózása” („direkt elbutítás”) szüzsékbe rendeződő variánsok, de terjedelmi okokból ez utóbbiakat most nem elemezhetem.

A későbbi azonosíthatóság érdekében az adott narratívákat kódokkal látom el, az „egészségügy-ipar” narratíváit „Ei” jelzéssel és azon belül az egyes sorszámok szerint 1, 2 és így tovább, míg a „megélhetési papság” összeesküvés-narratíváit Mp1, Mp2, Mp3 stb. jelzéssel. Látni fogjuk, hogy a gyakorlatban nem feltétlenül kikristályosodott, mondhatni művészi fokon megkonstruált narratívákkal találkozunk, hanem sokszor csak utalásokkal, más narratívákba rejtett részekkel. Ennek fokozatait jellemezhetjük a Carl Wilhelm von Sydow által kialakított hiedelemtörténetekre máig alkalmazott díte, memorat, fabulat kategóriákkal is (von Sydow 1948). Az egyes narratívák hossza jelen írásom terjedelmét sokszorosan meghaladja, és terepmunkám során mind az online, mind az offline etnográfia

⁶ Hasonló ehhez az ököfalvakban tapasztalható környezettudatos narratívák szakrális és összeesküvés-jellegű narratíváinak keveredése (vö. Farkas 2014: 108).

kutatási módszereit követtem, tehát ugyanarra a narratívára eltérő szövegváltozatok állnak rendelkezésemre. Ezek teljes körű, részletes közlése ilyen szűk terjedelemben lehetetlen. Ezért az összeesküvés-narratíváknál az alábbi közlési elveket követtem: a) a variánsokat nem keverem, az alábbiakban egy jelzés alatt csak egy adatközlőtől származó szövegvariánsból idézek, annak ellenére, hogy általában több más variánsát is gyűjtöttem az adott narratívának; b) az online és offline narratívák keveredése miatt a szó szerinti idézetnél kurzívval szedem a szóbeli közlés adatait, normál betűvel pedig az online szövegrészeket; c) a szövegek rövidítése miatt a nem idézőjel közötti szövegrészeket saját szavaimmal foglalom össze, főleg terjedelmi okokból; d) az összeesküvés-elméletek érzékeny, személyiségi jogokat érintő jellege miatt (az adatközlők azonosíthatóságának elkerülése érdekében) minden adatot mellőzök (dátum, nem, kor stb.), ami nem nyilvános online közzétételre vonatkozik, mivel nem folklórközlésnek szánom jelen tanulmányomat, hanem szociálintropológiai elemzésnek.

Az „egészségügy-ipar” narratíva csoport

Egészségügyipar 1. (Ei1): „Rendszerhiba, avagy szabadrúgások a fejlődő központi idegrendszerbe” (...) ami azt jelenti, hogy „az ultrahang a természetes rezgés tudatos áthangolásának, mentálisan vagy fizikálisan beteg emberek gyártásának eszköze. Mármint az egészségügyipar bevételszerző és kizsákmányoló céljaihoz.” (...) „Több évtizedes egészségügyi munkásként mondhatom, még én is megdöbbsztem azon, amit találtam (...) először magam sem akartam elhinni, amire rájöttem.” Az elmélet lényege: „Gondolkodtunk már azon, hogy miért van ennyi magatartászavaros, szocializálatlan, kezelhetetlennek tűnő gyerek? Miért van ennyi autista és hiperaktív? Én elgondolkodtam rajta és tényfeltáró kutatásaim során megdöbbszítő tényként kellett megállapítanom, hogy ipari mennyiségben „gyártják” őket.” (...) „Ez lehet(ne) véletlen, kellő odafigyelés hiánya, egy eszközös vizsgálati módszer utókövetésének elmulasztása, de lehet szándékos, a nemzetet ellehetetlenítő biológiai fegyver alattomos használata is. Kik az elkövetők? Ki a felelős? Hogyan védekezhetünk, ha meg akarjuk védeni magunkat, családunkat, ismerőseinket, nemzetünket? (...) Rájöttem lassan-lassan, hogy ezeket a beteg embereket tudatosan gyártják, hogy saját aljas hasznukat (...) gyarapítsák. Áthangolják. Átírják a rezgésüket. (...) Az ultrahang egy olyan körmönfont eszköz, amivel a természetes rezgést a magzatokban megváltoztatják, azaz úgymond áthangolják őket, meg...eléri a betegségek gyarapodását, a fogyatékoságot a mentális problémákra. Ez azonban sokszor még a születés után is visszafordítható lenne, csakhogy eltiporják (...) na elűzik, kinevettetik azokat, akik a visszaállításon dolgoznak és akik kidolgozták ennek műszereit. Ez világméretű dolog. Nálunk is persze.” (Az adatközlő érzékelteti, hogy az egész háttérben az egészségügy világméretű lobbija és ipara áll, befolyásolja a politikát, a pénztőkét, a hatalmat.) „Nagyon jó üzlet betegeket gyártani, hogy utána gyógyíthassuk őket, ugyebár.”

Egészségügyipar 2. (Ei2): „Alapvető a rezgések és sejtszintű információk hatása az emberi szervezetre.” (...) „Az »EGÉSZ-SÉG«⁷ –REZGÉS–ÚJJÁÉPÜLT ORGANIZMUS” (felhívásként) „Tudja, hogy évről évre nő a betegek száma, és új kórképek alakulnak ki, amiknek eddig még neve sem volt? Ezek ideig-óráig nem okoznak tüneteket. De mondhatjuk-e, hogy egészségesek vagyunk, ha még nincs tünetünk? NEM...” Költői kérdés: „Mit tehetünk, hogy hosszú távon maradjunk fiatalok, késleltethessük az öregedést, ne csak megtarthassuk, hanem esetleg vissza is állíthassuk az egészségünket? Hazánk kutatóinak korszakalkotó felfedezése betekintést nyújt a jövő technológiájába, aminek hatására eltűnhetnek a ma még rettegett betegségek. Az EGÉSZSÉG karnyújtásnyira van, éljen vele!”

Az elmélet lényege: Ezt a korszakalkotó magyar felfedezést, ezt a lenyűgöző találmányt az egészségügyipar megpróbálja ellehetetleníteni, eltiporni, eltitkolni, kiirtani, hogy a találmány saját egészségügy-iparáguk bevételeit ne veszélyeztesse. Ezért „a magyar kutatók folyamatos veszélyben (...) vannak, életük, munkájuk gyümölcse ki van téve aljas támadásoknak, úgymond ez a »pénz-hatalmi összefogásnak«, nehogy a gyógymód nyilvánosságra kerüljön. (...) na, ezért kell a magyar emberek összefogása, pénzügyi segítsége, akarása, hogy kiderüljön végre az igazság.” További idézet a pezsgő adatfolyamból: „Ajándékot kapni jó dolog. Ha ez az ajándék még hozzásegít egy sokkal élhetőbb élethez, az még jobb. Mennyit ér az a kapszula, amit az ajándék doboz rejt? Erre nem tudok válaszolni, hiszen mindenkinek annyi ér, amekkora a problémája, amire megoldást keres. Az egészség pénzzel nem mérhető. Ha valakinek megoldódnak az évtizedek óta fennálló panaszai, annak megfizethetetlen. Azt viszont meg tudom mondani, hogy mennyi az ára. Az ajándék értéke tehát 25.400 Ft vásárlóként és 17.640 Ft regisztrált tagként. Ha kicsit bővebben szeretnél olvasni róla, akkor ajánlom egy írásom...⁸” – részletek az egyik, általam vizsgált közösség online kommunikációjából.⁹

Egészségügyipar 3. (Ei3): „Te hiszel ezekben a folyamatos sulykoló hírekben? Hogy frontok, pollen, meg, izék, ilyen allergia-dolgok?” Válasz: „Nem, dehogy.” Folytatja: „Tudod, hogy ezeket folyamatosan azért csinálják, hogy azért, mert kell nekik a beteg, nagyon sok, sok pénz van a gyógyszeriparban, és ehhez kell. Kell termelni az embereket, beteg embereket, (...) és mi meg fizetjük.” A beszélgetésből kiderül, hogy azért ontja a média, az orvosok, az egészségügy az időjárás frontokról, az allergiáról és az egészségtelen ételekről szóló utasításokat, állításokat, hogy azzal befolyásolják, kondicionálják az emberek tudatát, és valós egészségügyi problémákat, tüneteket okozzanak náluk, hogy aztán eladhassák a gyógyszereket nekik, persze „jó pénzért”, megalapozva és fenntartva az egészségügy-ipart. A beszélgetésben hatan vesznek részt, ennek során egymásra licitálnak a beszélgetők közül

7 Mivel írásbeli (online) kommunikációból idézek, a kis- és nagybetűk alkalmazását sem változtattam meg.

8 <http://rakosokesleukemiasok.network.hu/blog/rakosok-es-leukemiasok-hirei/a-titok-amit-eddig-senki-nem-mondott-el-neked> (közzététel: 2015.05.30., utolsó letöltés: 2016.02.22.)

9 Forrás: <http://pinvents.com/event/364998940293924/1-havi-egszsg-ajndkba> (utolsó letöltés: 2016.02.21).

ketten, az allergia, a fejfájás, az idegesség, a fáradékonyosság, a szívpanaszok említésével, és a média „elbutító” kampányából „összeadják” az ad hoc értelmező közösségen belüli értelmezést: ez egy összeesküvés, élén az egészségüggyel.

Egészségügyipar 4. (Ei4): „Mit kell gondolnunk ezekről az E-kről, tudod, amikkel telenyomják az ételeket? A műanyagokról. Szoktátok ugye figyelni?” (a hallgatóság rosszallását, ellenérzését fejezi ki) „Most már az a kérdés, hogy miért. Ugye? Miért csinálják ezt velünk, mert hát azt senki sem gondolhatja, hogy ezen valaki nem nyer. (...) Pedig sokba kerül ám ezeknek a gyártása, sokkal olcsóbb lenne egyszerűen jól csinálni, ahogy régen is, csinálták a nagyszüleink is, mint háztájit, ilyesmit. Egyszerűn jól. Szittyá őseink tudása szerint.” Az elmélet alapja tehát az a közismert tény, hogy az ételek, gyógyszerek sok újszerű anyagot tartalmaznak.¹⁰ Az adalékanyagokkal, tartósító, színező és egyéb anyagokkal az elmélet szerint tudatosan hoz létre az élelmiszeripar – az egészségügyiparral együttműködve, sőt, „megrendelésére” – beteg embereket, akiket aztán gyógyítani, ápolni lehet, hogy az egészségügy költségvetését gyarapítsa a bevétel. „A Te betegséged az Ő hasznuk. Abból élnek. Hogy elrontják az egészségedet, hogy meggyógyíthat-sanak látszólag, de hogy valójában bent tartsanak minket a rendszerben. Ez elég ördögi, tudom, de így van, jól levezethető az egész. Mi meg fizetjük őket, az elejétől a végéig.” Ennek szervezői az elmélet szerint az internacionális szervezetek, de a magyarországi gyógyszeripar is haszonélvezője, és ezzel direkt módon „termelik” a betegeket az egészségügy- és gyógyszeripar számára. Az érdekegyezés nyilvánvalóan nem véletlen. az elmélet tehát emögött absztrakt gazdasági érdekcsoportokat sejt.

A „megélhetési papság” narratíva csoport

Megélhetési papság 1. (Mp1): „Quedlinburgban, Augsburgban és Rómában kitervelték, hogy Koppányt rá kell venni szűk kíséretével, hogy az ősi szokás szerinti Nyári Napforduló ünnepsége után, Vajk és az őt segítők kíséretében Esztergomba menjen, ahol Karoling Keresztény szertartással Koronás Fejedelmi király-lá választják és megtanácskozzák az ország további fontos ügyeit. Barantázó Karaul Fűrkészek jelentették, hogy a nyugati gyepükön túl nagy készülődés van. Koppány bízik Géza fia Vajk adott szavában és megparancsolja, hogy a Veszprém melletti Sólyi mezőről a seregek térjenek vissza szállásaikra. Minek után Koppányt rászedték, hogy csak pár előkelőt és kisszámú fegyveres kíséretet hozzon magával, Esztergomba vonultak. Eközben titokban Gizla, Bajor hercegnő a Bajor Király lánya, Vajk jegyese, Veszprémbe 10.000 fős nehéz vértess, Adalheid tanácsára Esztergom köré további 10.000 főt vonultatnak fel. A Vezérfejedelem szállása köré telepítik le őket, minden Szittyá Magyaroknak az ősi jogon bírt szállásaikról el kell költözni! Erdélyi Gyula meggyilkolása és Koppány foglyul ejtése

¹⁰ Közismert, hogy a vitaminoknak és a természetes anyagoknak is van E-számuk, amivel e konteó nem számol.

után váratlanul meghal Géza Nagyfejedelem!? Ezt követi nagy sietséggel Vajknak a nyugati zsidó-keresztény szertartással megkeresztelése és ezt követően a Német-Római Császár és a II. Szilveszter pápa szentesítésével királlyá koronázása! Koppányt négyfelé vágva meggyilkolják, kíséretét felkoncolják. Vajkot és Gizlát erős vértés kísérettel Fehérvízvárra menesztk, és fogva tartják, amíg a Somogy-országi magyaroknak színe-javát lemészárolják. Koppány Fejedelem testét az ország négy részébe szétviszik elrettentésként. Keresztény diadalként 5 évig ujjonganak Európában!!! Az ősi Hont több mint 40,000 idegen vértés sereg és fanatikus, kegyetlen hittérítő lepi meg! Már nincs védelmező sereg, aki tud elbujdosik láperdők mélyére. Az évekig tartó nemzetpusztító, ország-rabló tevékenységeket tovább tetézi, hogy a pápa tanácsára, Vajk-István király parancsára elégetik az ősi írott krónikáinkat, halálbüntetés és vagyonelkobzás terhe mellett megtiltják annak használatát, lerombolják ősi Napszentélyeinket és azokat, aki ehhez mégis ragaszkodnak, kivégzik, karóba húzzák, vérebeikkel marcangoltatják széjjel!!! Vajk-István miután rádöbben iszonyú tetteire, megroppan lelkében, de már túl későn! Rómából, Quedlinburgból, Passauból, Bizáncból érkeznek olyan szerzetesek, akik alig beszélik nyelvünket, de hittérítésben, kegyetlenkedésben élen járnak minden gonosz előtt!!! Jönnek Bajor, Szász, Germán, Frank, Itáliai, Bizánci, Szláv érdekek szószólói. Róma és Bizánc tanácsára megjelennek a rabbik is!!! Mind harácsol, gyilkoltat és az új királytól jogot, címetek kapnak cserébe! Ilyen sorsra jutott ATILLA-ÁRPÁD büszke ősi népe! Elhagyta nemzetvédő ősi törvényeit, erkölcsét ősi Egy Igaz Isten tisztelését! A jövevények a maguk írásával, lelkével, hamis történelmi krónikák írását terjesztik a jövő nemzedékeinek számára!!! Ezek a hamis krónikák azt a hazug szellemiséget sugallják, terjesztik, hogy az ősturáni Szittyá fajták megmaradása érdekében kellett felvenni a nyugati kereszténységet, ami biztosítéka volt megújulásunknak.(?) (...) Az ősiség megtartása, védelmezése nem tette volna lehetővé, hogy a dicső emléké ATILLA-ÁRPÁD-KOPPÁNY népe szolga legyen és ősi honunk, ősműveltségünk ebek, rabló népek kénye- kedvére, mára megismétlődve elveszenek!!! A Szeri pusztán a Vérszövetség Törvényeit nem azért erősítették meg, hogy törvénszegő, nemzetáruló, idegen szolgaságba vigye Szittyá fajtánkat! Másolatban mellékelten csatolva az egyház által kitalált Koronázási ügy, ami csak arra szolgált, hogy a tétovázókat megtévesztve hitelesítsék a szertartást, öröklési jogokat. Az ősi Táltos Iztan-Hu Napisten Koronát keleten készítették, és az ékesítette ITIL TAN-HU KHÁN fejét, Batbaján Bezmer Ghagánt, Álmos fia ÁRPÁDOT is ennek birtokában kellett volna Pajzsra emelt Vezérfejedelemmé választani, azonban Baján Khagán idejében Nagykaroly hadai elrabolták! Szilveszter pápa az őt hatalomra juttató német császár parancsára adta vissza. A 16 társzékérrel elhurcolt ősi ereklyés tárgyainknak a nagy része még a mai napig is idegenek birtokában vannak!!”¹¹

11 Ez az idézet (részlet) nyilvános online felületéről származik Karaul táltostól (2002.04.12.), és szám-talan online felületen feltűnik. Közlöm a pontos forrását is: web.t-online.hu/mezossy777/karaul/koppany_vertanu.doc (utolsó letöltés: 2016.02.14.), megtalálható még sok átvételben, pl. <http://magyarmegmaradasert.hu/kozerdeku/figyelemre-melto/item/3387-az-%C5%91rz%C5%91-tok-mak-karaul-t%C3%A1ltos-kopp%C3%A1ny-%C3%A9l%C5%91-ivad%C3%A9ka> címen is. (utolsó letöltés: 2016.02.14.) Ez Karaul táltos egyik legnépszerűbb üzenete lett.

Szóban számtalan szövegváltozatban emeli ki, hogy a keresztény papság célja a magyarok között mindvégig az volt, és most is az, hogy a magyarságot elbutítva rabságban tarthassák, kizsákmányolhassák anyagilag. Az a néhány „őstudást” birtokló pedig, mint Karaul táltos, folyamatos üldöztetésnek van kitéve, de át- és átörökíti az „ősi Szittya tudást és Egy-Isten hitet” a jövő generációkra.

Megélhető papság 2. (Mp2): Az előző (Mp1) konteóhoz hasonló, de kevésbé Szent István időszakára, mintsem a 18-20. századi kultúrpolitikára koncentráló narratíva szintén sok változatban gyűjthető: a keresztény papság a magyarság „ősi, eredeti és hiteles értékeit és kultúráját eltipró szervezet”, ezért „összefog bárkivel, akivel hitelteleníteni, »agymosni« tudja, el tudja törölni a sok ezer éves sumér-szkíta-hun-magyar múltunkat” a kultúrából. Pedig ez az „ősi magyar hit” lenne az egyetlen hiteles alternatíva, ami az elvilágiasodott, „elaljasodott és pénzre épülő kultúrát” ellensúlyozhatná a világban. Ennek a szellemi-lelki-gazdasági elnyomásnak „kardja az oktatás, pajzsa az MTA, vértje a keresztény egyházak” és mindenki, aki elhiszi, vagy ha nem is hiszi, de a „magyartalanítás” eszköze lesz. Az elmélet szerint „elhazudják rokonságunkat”, állítólagos tudományos érvekkel hiteltelenítik kapcsolatunkat a világ hagyományos tudás és erkölcs iránt fogékony részével, hogy izoláljanak és felőröljenek minket. A papság az elbutítás eszközével él: az isteni rendet direkt elferdíti, félremagyarázza. Az elmélet fogadtatása az adott csoportban nem egyöntetű, néhányan Jézus szerepét pozitívnak tarták (mondván: tudatosan félremagyarázták tanításait, és ezt gyakran a „Saul-Pál” által fémjelzett „deformáló mozgalomhoz” kötik), mások Jézus tanításait sem tartják helyénvalónak.

Megélhető papság 3. (Mp3): Ebben a konteóban összefonódik a „Földfogyatkozás” (értsd: a magyar termőföld eladási lehetősége külföldiek számára) és a „megélhető papság árulása” narratíva-típus: „a »mai árulók« kifejezés azokra vonatkozik, akik mintegy 502 millió külföldi vevőnek szabadforgalmú tőketárgyként akarják elárulni, azaz prostituálni az édes anyaföldet. Azt az édes anyaföldet gyaláznák meg, amelynek igazi birtokosa – történelmi alkotmányunk tanúsága szerint – sosem volt az éppen regnáló király vagy a hatalmon lévő miniszterelnök. Ennek tulajdonosa pedig végképp nem lehet a terméketlen, gyermekeinek minden eltető jussát, a létezés minden elemét, a tüzet és a vizet, a földet és a levegőt is zsisbvasárra vivő, mostoha és meddő »Európa«! Ezzel szemben első, Szent István királyunk óta tudjuk, hogy ki az az Égi Királynő, aki hazánkban, földünknek egyetlen és igazi tulajdonosa! Birtokaink igazi Úrnője az anyafölddel gyermekeinek áradó jólétet és termékeny bőséget ajándékozó Boldogasszony, a Magyarok Nagyasszonya: a Szép Babba Szűz Mária! Ezt az ősi és keresztény anyaföldet – amely nem csak Boldogasszony-Szűz Máriánk miatt édes – nem csak egy hitéhez, őseihez és nemzetéhez hű politika nem árverezhetné el. Nem engedhetné kifosztását egy mindannyiunk megmaradásunkért, égi és földi boldogulásáért egyaránt felelős egyházpolitika sem. Bár az anyaföldvédők szerették volna, ha zarándoklatukat pap áldja meg, s a földet ekként megszentelve hozhatják magukkal, sajnos nem így történt. Az áldásosztástól – úgy tudjuk – az egri érsek elzárkózott, sőt a zarándoklatot – annak politikai jellege miatt – határozottan

megtiltotta! De hát akkor vajon nem bitangolt politikába a történelmi egyházak, köztük a római katolikus püspöki konferencia főpapjainak a nyelve, amikor – az erről szóló, 2003. évi népszavazás előtt, sőt úgy, hogy a csatlakozási szerződés tartalmát még csak nem is ismerték – máris »igen« szavazatra hívták mellé híveiket?! Ezt a minapi érseki tiltást egy lelkiismereti szabadságunkat gúzsra kötő politika diktálta.” A különböző variációk végkonklúziója, hogy a katolikus papság a nemzetek feletti nagypolitika (az „internacionalista nagytőke”) kiszolgálója és eszköze.

Megélhetési papság 4. (Mp4): Az emberek az egészséget a Szentlélekkel való kapcsolatuk szerint kapják vagy veszítik el. Azok a papok például, akik szemüveget hordanak, ékesen mutatják, hogy nincsen élő kapcsolatuk a Szentlélekkel, hiszen ha lenne, akkor a „kérjetelek és megadatik” bibliai útmutatás alapján kérnék a Szentlelket, hogy gyógyítsa meg őket, és nem lennének szemüvegesek. A keresztény hittől és a Biblia tanításától való eltérítés szándéka és tevékenysége okolható valójában az emberek mentális és egészségügyi problémáiért, azért, hogy az emberek között válás, betegségek és széthúzás van: mert a hitet nem erősítik, hanem gyengítik. A keresztény papság félrevezet, mert ma már inkább saját gazdasági fenntartása érdekében dolgozik, és nem a hívekért, letért a bibliai útról, és pénzügyi vállalkozás lett. „A papság a kényelmet és a jólétet éli meg”, tehát eltávolodott a keresztény tanításoktól és értékektől. A jólétét és a kényelmét fenntartandó kész összefogni a hatalommal és a pénztőkével, hogy azok szekerét tolja. A papság letért a Szentlélek által vezetett útról, és immár nem Isten igazságát, hanem saját jólétét szolgálja, és éberem örökodik afelett, hogy e hatalmát megtartsa, ki akarja iktatni mindazokat, akik a bibliai szellemet örökítenék tovább, akik a Szentlélekkel fenntartott kapcsolatot ápolnák. Ennek érdekében nem riadnak vissza a hazugságoktól, így pl. amikor 2010 novemberben dénes Próféta Temerinbe ment, azt mondta a helyi katolikus pap, hogy „ide jött egy szakállas ember, aki azért jött ide, hogy elmondja nektek, hogy a papok hazudnak és ne járjatok templomba” – amiből az adatközlő szerint semmi sem volt igaz, hiszen ő azért jött, hogy maradjon meg mindenki a hitében, saját egyházánál, és a küldetése az, hogy ha majd Jézus Krisztus újra eljön e földi világra, akkor találjon még hitet az emberekben. A keresztény papság azonban e konteó szerint immár az isteni akarat ellenében dolgozik¹², és sajnos a hatalommal és a pénzzel fog össze, nem Istennel; ennek érdekében a papság nem riad vissza a durva hazugságoktól, a Szentlélek igaz szolgálóit pedig megpróbálja nevetségessé tenni, kiközösíteni, eltiporni, hogy az igazi hit ne tehessen ellenük.

Megélhetési papság 5. (Mp5): Egy közösségi rítus alkalmával zajló párbeszéd: F: „A Luca széke eredetileg ősi oltár volt, ősvallásunk oltára, amit a fény ünnepeére készítettek el, de a kereszténység ezt is átalakította és kifordította. Azért csináltak belőle Luca-széket, hogy aztán a mocskos bakancsukkal, saras lábukkal tapodják, ezzel szimbolikusan is meggyalázzák.” Hosszasan elmagyarázza, hogy a keresztény egyház hogyan próbálja máig kinevetetni, „eltörölni a föld színéről” a sumér-magyar kontinuitást és kultúrát. Eközben a társaság egy része

¹² Sokszor megjegyzik: tisztelet a kivételnek, ami szintén retorikai fogás.

(MZ, F, K, M és még egy fő) félre húzódik¹³ és halkán beszélget: MZ: „Hát ezt én már nem nagyon tudom elviselni” F: „Miért?” MZ: „Ennek semmi alapja nincs, csak Tibi bácsi fantáziája.” K: „...pedig ő évek óta kutatja ezt.” MZ: „Na és?” F: „Mondjuk nekem sem meggyőző, de nem akarom bántani.” MZ: „És abba sem bírja hagyni, csak mondja, mondja a hülyeségeket.” M: „Gyerekek, ne vicceljete, ennek semmi alapja nincsen.” MZ: „Én végeztem magyar szakot, tudom, hogy a finnugor nyelvek rokonságát mivel bizonyíthatjuk, az egy tudományos rendszer. Ő meg itt hülyíti a társaságot és egy csomóan be is dőlnek neki, mert érdekes, szép.” M: „Meg Bolyapó is szereti.”

Első transzformáció: összeesküvés-elmélet szűzsék és narratíva-variánsok

Már e néhány példa alapján is látható, hogy egyes narratíva-típusok folklórműfajként viselkednek, változatokban élnek és terjednek. Mint folklórműfajt, viszonylag könnyű szűzsék szerint csoportosítani. A szűzsék olyan általános szerkezeteket alkotnak, mint a mesei vagy más folklórműfajok esetében.

Az „egészségügy-ipar” szűzsége: haszonszerzési céllal egy gazdasági érdekcsoport összeesküvést sző, eluralja az egészségügyet, így már nem gyógyítani akarnak az orvoslás és a gyógyszerek segítségével (vagy: az élelmiszerek nem a táplálást szolgálják), hanem még több beteget „termelnek” az ételek tudatos mérgezése, a gyógyszerek szándékos „mellékhatásai” által annak érdekében, hogy a fogyasztó majd felvevőpiaca legyen a jövedelmező gyógyászati segédeszközöknek, gyógyszereknek, és magának az egészségügynek, ami egy nagy, gépezethez hasonló pénztermelő iparág.

A „megélhetési papság” szűzsége: a keresztény papság (általában a római katolikus egyházra gondolnak) saját megélhetése (anyagi jóléte) érdekében a híveket megfosztja a szabad döntés, gondolkodás és az Istennel való igazi, bensőséges kapcsolat lehetőségétől; ennek érdekében összeesküvésben áll a politikai, hatalmi vagy anyagi elittel, a híveket megtéveszti, akár egyes igazi tanok, iratok eltitkolása, megsemmisítése (pl. a Biblia direkt félremagyarázásával, meghamisításával) vagy hamis iratok, dogmák terjesztése révén.

Azért választottam elemzésem keretéül a 2. pontban bemutatott három vallási csoportot, mert egymástól nagyon eltérő szellemiséget, narratív tudást és társadalmi bázist képviselnek. Mégis azt tapasztaltam, hogy a különböző világgépű tagokat tömörítő vallási mozgalmaknál a két szűzsének megfelelő

13 A konteó-szöveg utáni párbeszédet azért közlöm, hogy bemutassam, egy-egy összeesküvés-elmélet közlése és fogadtatása korántsem mechanikusan történik, a valós élethelyzetekben a reakciók egész tárházát figyelhetjük meg. Ezek mentén válik fokozatosan egy csoport kulturális közegének aktív narratívájává egy új, eleinte csak invariáns adatot jelentő narratíva. A csoport tagjai néha nem érzik vállalhatónak az adott narratívát, vagy egyszerűen nem érdekli őket, így az nem is lesz a közös tudásregiszter része.

összeesküvés-elméleteket kivétel nélkül megtaláltam.¹⁴ Jól megfigyelhető azonban, hogy az egyes diskurzusterekben¹⁵ sajátos többletelemekekkel „töltik ki” a szűzség adta kereteket. A 3. pontban bemutatott narratíva-típusok nem „bármelyik” csoportnál gyűjthetők: az Eü1, Eü2, Mp3 és Mp4 a Bolyafészekben, az Eü3 és Mp4 dénes Próféta mozgalmában, az Eü4, Mp1 és Mp2 pedig az Aranykopjások mozgalmában hangzott el (vagy került be az online kommunikációba). Nem is igen hangozhattak volna el bármely másik vizsgált csoportban, mivel a szóhasználat, a retorika, és legfőképpen a csoport értékpreferenciái közé és narratíva-készletébe nem illenének. Legfeljebb invariáns adatként villanna fel egy-egy ilyen narratíva-változat a másik két csoportban, hiszen nem lehetne beilleszteni a már meglévő diskurzusokba. Természetesen a csoportban megfigyelhető többé-kevésbé közös készletté összeálló tudás-regiszter változik, hiszen a csoporttagok saját életvilágukban (tehát egyéni diskurzus-horizontjaik keretein belül) számos más diskurzustérben (más tartós vagy ad hoc értelmezőközösségben) is mozognak, kommunikálnak: munkahelyükön, családjukban, közéleti vagy lokális közösségi színtereken stb. (vö. Fish 1980). A rendelkezésre álló tudások eltérő regiszterekbe rendeződnek (vö. Tánczos 2015), eltérő szituációkban más-más tudáskészletből hívódhat elő narratíva, magatartásminta.

Kétségtől van egy szükséges fogékonyság, érzelmi és tudás alap, ami egy személyt egy adott vallási mozgalomban való részvételre készítet, minden csoport nagyon eltérő aktivitású és tudású tagokat foglal egy diskurzustérbe. Egy vallási mozgalom diskurzusterében formálódó értékpreferenciák, narratívák, magatartásminták csupán az adott szereplő (tag) egyik tudásregiszterét jelentik. Az adott személy habitusa, egyéb kapcsolatai, tudáskészlete és élményei miatt rendkívül eltérő szerepet játszhat a csoport tudáskészlete az adott tag életében. A csoport értékpreferenciái azonban bizonyos erőteret jelentenek, amely hat a tagokra, ahogy a tagok viselkedése is hat a csoport értékreferenciájára, élményeire, magatartásmintáira, tudáskészletére. A csoport látókörébe (tehát a tagok diskurzus-horizontján belülre) kerülő egy-egy új narratíva – ha az kompatibilisnek tűnik a csoport értékpreferenciáival, és továbbadják a csoportban – ismétlődő előadása, közös értelmezése¹⁶ új diskurzus-szekvenciát hoz létre.

Érdeemes felvázolni, hogy milyen célok és értékpreferenciák adják meg az adott összeesküvés-narratíva-szűzség kitöltéséhez, a csoporton belüli (a csoport diskurzusterében zajló) közös értelmezéséhez szükséges keretet. Sokszor a csoporton kívüli értelmezések ellenében kívánják megfogalmazni a sajátjukat, így a társadalmi kontextus értelmezése is elengedhetetlen. Az Aranykopjások és

14 Más szűzséket is, de a elemzésemben nem térhetek ki minden általam gyűjtött összeesküvés-narratíva típusra.

15 Saját szóalkotás: a diskurzustér a csoport sajátos közege, ahol a közösségi diskurzusok beszédeseményeiben való részvétel, az átélt élmények a tagok magatartásmintái, narratíva-készlete és attitűdjei terén sajátos közös tudás-regiszter formálódik (tagonként sem egyöntetűen). A tag életvilágában sokféle diskurzustérben mozog, eltérő mértékben ugyan, de sokféle kulturális közeg „nyelvét” sajátítja el, amely diskurzusterrek egymásra rétegződnek, elválaszthatóságuk relatív. A diskurzusterrek diszkurzív formálódásában természetesen az egyén is részt vesz.

16 Az értelmezőközösségek sajátos jelentéssalkotó szerepéről kísérleti jelleggel is folytak kutatások (Fish 1980; Sz. Kristóf 1998).

a Bolyafészek esetén jól felismerhető egyfajta ellenkultúra jelleg, a cél egyfajta felhívás civil ellenállásra. Ez az Aranykopjások mozgalmában önvédelemre felhívás, a Bolyafészek esetében a józan „egész-ségünk” (tehát a természetes tudásformákra fogékony szabad gondolkodásunk) megőrzésére buzdítás. A harmadik csoportnál, dénes Próféta mozgalmában azonban látszólag nem buzdít a papság ellen, de a beléjük vetett bizalmat igyekszik elbizonytalanítani; a Szentlélekkel fenntartandó intenzív és individuális kapcsolatot kívánja segíteni, az addigi egyházi kötelek fenntartása mellett, de ebben a papságot gátnak érzi. Mindhárom esetben felismerhető valamilyen ellenségkép, de ez az Aranykopjások esetében a nemzetközi pénztőke (néha kimondottan antiszemita felhanggal); a Bolyafészek és a próféta mozgalmában ilyen erőteljesen etnocentrikus attitűd az összeesküvés-elméletekben nem jelenik meg. Az „ellenség” az Aranykopjások szerint a magyarság eltiprására, földjének elvételére, hagyományainak, értékeinek, kultúrájának felhígítására és átrajzolására törekvés, kereszténység és „a Nyugat”, a Bolyafészek esetében a túlszabályozott társadalmi rendszer és a hatalom. A próféta csoportjának ellenségképe más: a krisztusi tanításokról letérő, azt semmibe vevő emberek kimondva-kimondatlanul a Gonosz, a bűn útjára léptek, tévelyegve vagy szánt szándékkal „a Gonosz” szolgálatába álltak; a csoport viszonylag mentes az etnocentrizmustól. E nagyon eltérő ellenségképek, ami ellen önmagukat, a csoportjukat, az igaz hitet vagy a magyarságot meg kívánják védeni, eltérő motívumokkal és stílusselekciókkal ruházzák fel a szüzséket. Nem egyöntetű mértékben utasítják el ellenséges erőként a hatalmat, mivel például az Aranykopjások az ősi rend hatalmát ideálisnak tartanak, „dénes Próféta” csoportja a Szentlélek és a „mennyei erők” hatalma alá kívánják vetni magukat, azonban a Bolyafészek mindenféle szabályrendszer és hatalom ellen fellép. Az egyes csoportokon belüli eltérő értékpreferencia, az eltérő közösségi tudások az összeesküvés-narratívák konkrét megformálásában, tartalmában viszonylag nagy eltéréseket eredményeznek.

Adott tehát egy azonos morfológiai jegyeket mutató szerkezet, főbb szereplőkkel és szerepkörökkel (funkciókkal): ellenséges erők irányítói, megtévesztettek, áldozatok és a leleplező(k). Látható, hogy az első negatív, az utolsó pozitív, a közöttük lévő kettő – akiket a társadalmi többségnek tartanak – semleges értékű funkciók (bár a megtévesztettek inkább a negatív, az áldozatok inkább a pozitív pólushoz közelítenek). Ezekbe aktuálisan behelyettesíthető szinte bármi, az adott csoport habitusának, világképének¹⁷ megfelelő értékrend szerint. Arra a következtetésre jutottam, hogy a keresztény, a New Age jellegű és az újpogány csoportokon belüli összeesküvés-diskurzusok kevésbé e szüzség meglétében vagy hiányában térnek el, mintsem abban, hogy azokat hogyan használják fel a csoport értékpreferenciáihoz szükséges szövegkonstrukciók során. Abban, hogy hogyan

17 Nem állítom, hogy „a csoportnak” lenne a tagoktól elvonatkoztatható „saját” világképe, de egy társadalmi csoport egyfajta dinamikus diskurzusterne is tekinthető: a tagok tudáskészlete és értékrendje valamennyire összefonódik, az interakciók által létrejövő közös emlékek, magatartásminták, szokások sajátos diszkurzív realitást (keretet) alkotnak. Ez pedig visszahat a tagokra, akik így egyszerre alakítják a rájuk is ható diszkurzív valóságot, de befolyásolva is vannak általa. Episztemológiai szempontból sajátos (dialektikus) kölcsönhatás-láncolatot alkotva hozzák létre azt a szemantikai mezőt, amit gyakran a társadalmi csoport kultúrájának hívnak.

formálják saját képükre, miként „töltik ki” a funkciókat, hogyan kontextualizálják e szereplőket.

Második transzformáció: az absztrakt szüzsé és a konteó közösségi funkciója

A sokféle szüzsét érdemes általánosabb retorikai elemzésnek is alávetni. Ennek során feltárhatjuk az általam vizsgált összeesküvés-narratívák mélyszerkezetét (*absztrakt szüzséjét*). Az alaphelyzet minden esetben egy közérdeklődésre, vagy az adott csoport tagjainak érdeklődésére számot tartó „releváns probléma”. Ez általában társadalmi szintű baj, vagy annak vélt helyzet, esemény. A narratíva mindig e kérdés felismertetésével kezdődik. Ezek után a narratíva retorikai szerkezete bár hallgatólagosan vagy kimondatlanul felveti az „A” válaszlehetőséget, a „hivatalos tudás” vagy közvélekedés szintjét, de legfeljebb elnagyoltan, tényyszerű indokolást nem fűz hozzá. Ezzel hiányérzetet kelt, „valami nincs rendjén”, és ezt a hiányérzetet fokozza, hogy nincs kifejtett „tézis”¹⁸, csak „antitézis” van: az „A” választ ugyanis eleve hamis válasznak feltételezve a probléma „valódi” okainak feltárásába kezd (ez az alternatív – saját – „B” válasz). Ennek érveit általában részletesen bemutatja. Ezek az érvek azonban nem alkalmasak arra, hogy elérjék a közmegegyezés szintjét, mert ha így lenne, máris okafogyottá válna a hivatalossal, a közhiedelemmel szembeni attitűd, és elveszne a konteó ezoterikus jellege.¹⁹ A retorikai szerkezet tehát jól mutatja, hogy a konteó úgymond „célzatos” műfaj.

Az „alternatív, titkos tudás” ezoterikus jellege a hallgatókban – már akik nem határolódnak el, vagy nem apatikusak – a Viktor Turner által *communitas* fogalmával jelölt állapothoz és érzéshez hasonló helyzetet hoz létre, ami – ahogy ő fogalmaz – „a gyengék hatalma” (Turner 2002: 122). Ilyenkor az intézményesen, a hatalom által szabályozott kereten kívül a hatalommal szembenállók között létrejön egyfajta *sors- és tudásközösség*. A „tudók” összekacsintanak; a cél egyrészt éppen az összekacsintás, a közösség érzetének megerősítése.

A másik, szintén ki nem mondott cél a *közösségi identitás* megerősítése. Ez akkor is így van, ha nem egy tartós csoportról van szó, hanem csak egy ad hoc értelmező közösségről (vö. Fish 1980; Sz. Kristóf 1998). Egyfajta mi/ők opposzió jön létre a „tudók” (konspiracionisták) és a tudatlanokból vagy ellenségekből álló „ők” között. A mi-ők határkijelölő funkció a narratívák egész körére jellemző a rátótiádtól az etnocentrikus történeteken át a vallási csoportok egymásról alkotott

18 Néha – félreért(elmez)ve vagy csonkán – megjelenik a hivatalos vagy mainstream válasz néhány állítása tézisként, de sohasem teljes logikai láncként.

19 Amint egy összeesküvés-elméletről bebizonyosodik, hogy igaz, vagy általánosan elfogadott tudássá válik, máris megszűnik a V1 (az „A” magyarázat) opposziós ereje – legalábbis a társadalom nagy része számára. Így például a kutyini mézszárlás háttérének történészek által feltárt okai ismeretében az igaznak bizonyult elmélet a továbbiakban nem minősül konteónak, és éppen a korábbi magyarázatok tarthatnak igényt némely szélsőséges csoport alternatív magyarázatára, a korábbi hatalmi álláspont lesz konteóvá. A valóság diskurzív felépítése, mint számomra is iránymutató jelentőségű elméleti keret kidolgozásakor Michel Foucault több konkrét történeti példát hoz az ilyen viszonyulásváltozásokra (vö. Foucault 2001).

képéig, ami anekdotákban, mondákban stb. ölthet testet. Számtalan műfaját és típusát ismerjük. Ezek egyik formája az összeesküvés-elmélet narratíva is az általam vizsgált csoportokban. Olyan összeesküvés-elméletet nem hallottam többször is megjelenni egy csoportban, ami ne bírna ezzel az identitásképző burkolt funkcióval. A jól ismert Holdra szállást vitató konteó vagy a 9/11 konteó például nem jelent meg egyik csoportban sem, mert nem bírt releváns mi-ők oppozíciós erővel, és emiatt nem volt alkalmas az összetartozás érzetének felkeltésére. Csak azok az összeesküvés-elméletek válnak a csoport tudásregiszterébe tartozóvá, amelyek képesek a különállóságérzet eksztázisának létrehozására: „létezni annyi, mint »kívül állni« – vagyis kívül állni azokon a strukturális pozíciókon, amelyeket az ember normális esetben betölt egy társadalmi rendszerben” (Turner 2002: 152).

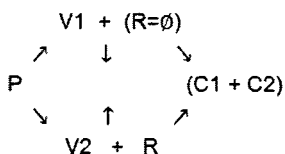
A gyakori beszéd szekvencia, a viszonylag jól ismert, közösségi tudáskészletbe tartozó jelleg és a közösség értékpreferenciáinak megfelelő motívumok, stílus, illetve az adott ellenségkép-konstrukció egyúttal egy harmadik nagyon fontos funkciót is eredményez: az összeesküvés-elmélet *legitimációs narratívává* válik. Más esetekben, amikor felmerül egy új élethelyzet vagy probléma, már úgy utalnak vissza rá, mint egy jól ismert, a közösség által többé-kevésbé elfogadott tényre, és ezzel más érvelés, állítás vagy akár státus-igény legitimációs alapjának tekintik.

Az általam vizsgált csoportok összeesküvés-narratíváinak elemzése során az alábbi absztrakt szerkezetet lehet felvázolni (1. ábra).

A narratíva által opponált
„hivatalos” magyarázat szintje:

Alapprobléma és célok szintje:

Alternatív válasz szintje:

$$P \rightarrow V1 + (R1=\emptyset) \leftarrow V2 + R2 = (C1 + C2)$$

Alaphelyzet (Probléma)	„A” variáció (Válasz 1.)	„B” variáció (Válasz 2.)	Érvek (alternatíva)	Communitas érzete	Oppozíció vagy legitimáció (burkolt cél, motiváció)
	Érvek (R) = ∅			(gyakran ki nem mondott célok)	

Jelmagyarázat:

P = alaphelyzet (releváns probléma)

V1, V2 = a háttér, az okok lehetséges magyarázatai (V1 = hivatalos, V2 = alternatív)

R = érvek (R1 = ∅ a hivatalos magyarázatot részletesen nem indokolja; R2 saját érvelés)

↗↖ A nyíl a két alternatív magyarázat megjelenését és ellentétes voltát (feszültségét) jelzi

C = célok; C1 a communitas érzete, C2 legitimáció vagy külső csoporttal szembeni oppozíció

() a C1, C2 és R1 a képlet felírása során azért került zárójelbe, mert a narratíva ezeket nem tartalmazza, azok kimondatlanul hívódnak elő az előadó és a hallgatóság számára

Mint a közösségi identitást, a mi/ők oppozíciót erősítő, és legitimációs funkcióval is bíró narratívák, az összeesküvés-elméletek gyakran csak utalás szerűen jelennek meg a közösség kommunikációjában. A beszédesemények részeként – mint a közös tudásregisztert – sokszor csak érintőlegesen „előhívják”, de ez

által is aktivizálódik a bennük lévő narratíva, és a tartalom eléri a hatását. Ezért a Malinowski által *fütikus* beszédnek nevezett beszélgetésekben (Malinowski 1923) is fel-felmerül utalásként egy-egy összeesküvés-elmélet, amit általában a tartós részvétellel járó terepmunka korábbi tapasztalatai alapján ismerhetünk fel a talányos utalásokból.

Attól még, hogy egy összeesküvés narratíva „elhangzik” a csoportban vagy egy eseményen, korántsem válik a csoport sajátos tudáskészletének részévé. A kívülről jött, eleinte invariáns adatból akkor válik a beszédsszekvenciák révén közös tudásregiszterré, közismertnek tekinthető narratívává, ha a csoportban viszonylag sokan elfogadják, azaz felhasználhatónak érzik nemcsak egyénileg, de a közösség szintjén is. Ebben az esetben a tagok viszonyulásai konvergálnak. Enélkül csak „átfolyik” a csoporton a sok lehetséges konteó, de nem válik a belső diskurzus aktív, alakító részévé.

A résztvevők viszonyulásának sokfélesége nehezen feltárható, tartós állomásozó terepmunka és a csoport eseményein való részvétel során kvalitatív kutatásainkat érdemes kvantitatív módszertani eszközökkel is kiegészíteni. Ez azt jelenti, hogy feljegyezzük az elhangzások számát, gyakoriságát, és a közönség reakcióit, esetleg egymásra licitáló jellegét, a narratívának pedig különböző változatait. Jelen írás terjedelmi okokból nem alkalmas a most bemutatott összeesküvés-elméletek ilyen részletes ismeretére, és témánk szempontjából ez most másodlagos is. Azt azonban fontos kiemelni, hogy a bemutatott narratívák közül az Eü1 és az Mp3 nem vált az adott vallási csoportban általánosan elfogadottá, tehát csak kevesek által elfogadott, invariáns adat maradt, míg például az Eü3, Eü4 vagy az Mp1 olyan alapnarratívává emelkedett, amely a csoport tudásregiszterének egyik központi eleme lett. Ez utóbbiak legitimációs eszközként is funkciót kaptak, tehát sokszor velük érvelnek, általuk hitelesítenek más narratívákat.

Következtetések, összefoglalás

Írásom esettanulmány jellege miatt természetesen nem tart számot arra, hogy az összeesküvés-narratívák átfogó, általános értelmezése legyen. Célja a vizsgált csoportok konkrét narratíváiból következtethető szűzsék felvázolása és egy elvont modell felállítása volt. A szűzsék alapján egy morfológiai szerepkörökből (funkciókból) álló állandó szerkezet ismerhető fel, amit az adott személyek saját értékrendjük, tudásuk alapján helyettesíthetnek be konkrét szereplőkkel.

Az összeesküvés-elmélet narratívák folklór műfajként variánsokban élnek és terjednek. A terjedés bizonyos diskurzusterekben jelentősen felélénkülhet. A közösségi tudásregiszter részeként nagyon hasonló tartalmi szűzséket más csoportoktól eltérő célra, akár eltérő szereplőkkel (vagy nagyon más ellenséggéppel) is fel tudnak használni, a készen kapott narratívákat saját képükre formálják. Az elvont (absztrakt) modell az általam ismertett minden összeesküvés-elméletre ráillik, és egyfajta irracionális retorika mélystruktúráját ábrázolja: érvek nélküli tézist és túldimenzionált antitézist, az általános elfogadottságra tényleges igényt

nem formáló megoldási kísérletet. Ezzel azt kívánom bizonyítani, hogy az összeesküvés-elméletek bizonyos szempontból retorikai formák, és nem egy jól elhatárolható, felismerhető „ál-tudás” hordozói.

A csoporttagok hasonló, vagy legalábbis egymással többé-kevésbé „kompatibilis” habitusa (vö. Bourdieu 2009) és a csoportban (mint diskurzustérben) érvényesülő értékpreferenciák miatt a narratívák át- és tovább-alakulása korántsem esetleges irányokban zajlik (csiszolódásuk nem véletlenszerű). Kognitív szemantikai megközelítéssel azt mondhatjuk, hogy sajátos szemantikai keretüket a narratívák a belső diskurzusban nyerik el. A csoporttól csak relatíve „különálló” társadalmi környezet (diszkurzív kontextus) és a csoportban megjelenő értelmezések disszonanciái, az alakulási folyamat során egymásra rakódó jelentésrétegek, a tagok által tapasztalt különböző viszonyulások, visszajelzések (reflexiók), és az ezek által a tagokban keltett érzések, emlékek révén (a bevéssződés folyamata által) lesz a narratíva az egyén (tag) tudásregiszterének része. Az egyéni „jelentésfelhők” sohasem egybevágók a csoporton belül, de az élénk jelentésalkotási és érték-hozzárendelési (diszkurzív) folyamat miatt általában konvergálnak (egyre nagyobb átfedésbe kerülnek).²⁰

Az általam vizsgált csoportokban az összeesküvés-elméleteknek fontos közösségi funkciói vannak. A titkos tudás csak beavatottak, vagy egy szűk kör számára áll rendelkezésre, vagy hív elő hasonló jelentéseket. Vélt vagy valós „konkrétumokra” épít, szelektált és általában torzított tényekkel „érvel”. Sajátos retorikájával érzelmi hatásra törekszik. Okoskodása nem tudományos, hanem általában populistá (legalábbis logikája általában kikezdhető vagy hiányos). A konteó diszkurzív szerepe, hogy közösségi tudássá válik (még ha csak egyének ad hoc csoportjában manifesztálódik is), mivel az összeesküvés-elmélet társadalmi csoporthoz, emberek kommunikatív magatartásához kapcsolódik, és nem egyéni ötlet csupán. E titkos tudás (kvázi ezoterikus ismeret), nem igényel teljes körű elfogadottságot, sőt, valójában nem is kívánatos, hogy általánosan elfogadott legyen, mivel csak így tartja fenn a „közös, titkos tudás” érzését az általában kis létszámú értelmező közösség tagjaiban.

A konteók kimondatlan célja az ellenkultúra szerű attitűd miatt a mindenkori hatalommal és a mainstream tudással, mint feltételezett (kontrollált) rendszerrel szembeni attitűd kimondása, ezáltal az alternatív tudások egymásrautaltságának, a közösség érzetének erősítése. A közösség tudásregiszterének legitimációja vagy a határ kijelölése is fontos funkciója. Az összeesküvés-elmélet csak látszólag öncélú megoldás vagy „hatalmi cél nélküli válasz” – valójában nagyon is meg tud oldani bizonyos meta-problémákat: ui. egy ad hoc értelmező közösséget keletkeztet, vagy egy meglévő csoport identitását, a mi/ők határt erősíti meg. Még ha nem is kell feltétlenül elhinni, de a felvetés, mint lehetőség is a Victor Turner által használt fogalom, a *communitas* jellegzetességeihez hasonló időleges állapotot, a struktúrán kívüli egyenrangú közösség érzetét kelti, mintegy *liminalitást*, amelyben létrejött narratívák „többek a puszta klasszifikációnál, mert cselekvésre és gondolkodásra ösztönzik az embert”. (Turner 2002: 139-142).

20 Láttunk ez alól kivételt is, például az Mp5 narratíva esetében.

Ez a morfológiai funkciók szerinti leleplező(k) burkolt küldetéstudatát és a – potenciális vagy valósnak vélt – üldözöttség állapotának felismerését eredményezi. Ha ezt eléri, invariáns adatból a csoport diszkurzív tudásregiszterének része lesz, beszéd szekvenciája megdő.

Az összeesküvés-elméletek tehát jól használható eszközök lehetnek a csoporton belüli értelmező közösségek létrejöttében, erősítésében, a csoport értékpreferenciájának legitimációjában és a közösségi érzet felkeltésében. Ezért a *fátikus* beszédesemények során is megjelennek, és nem csak „teljes terjedelemben”, hanem utalásként is. Ezért az összeesküvés-elméletek gyakran alig felismerhetők, vagy összemosódnak más műfajokkal.

Felhasznált irodalom

- Bakó, Rozália Klára – Hubbes László-Attila (2011) Religious Minorities' Web Rhetoric: Romanian and Hungarian Ethno-Pagan Organizations. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 10 (30) 127-158.
- Bourdieu, Pierre (2009): *A gyakorlat elméletének vázlatja*. Budapest, Napvilág
- DeHaven-Smith, Lance (2013) *Conspiracy Theory in America*. Austin, University of Texas Press
- Gazdag István (2013) Antidogma – Összeesküvés-elméletek: ráció kontra fikció. *FLAG online folyóirat* (2013. október 4.) <http://www.flagmagazin.hu/nagyvilag/antidogma-osszeeskuves-elmeletek-racio-kontra-fikcio>). (Utolsó letöltés: 2016. február 20.)
- Farkas Judit (2014) Túl a pusztá megértésen. Újpogányság és a magyar ökofalvak. In: Povedák István – Szilárdi Réka szerk.: *Sámán Sámán hátán. A kortárs pogányság multidiszciplináris elemzése*. Szeged, SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 97-114.
- Fish, Stanley Eugene (1980) *Is There a Text in this Class? The Authority of Interpretive Communities*. Cambridge, Harvard University Press
- Foucault, Michel (2001 [1969]) *A tudás archeológiája*. Budapest, Atlantisz
- Kanyó Ferenc (2010) Hamis-e a nemzetvesztő Trefort-idezet? *Töriblog.hu* online folyóirat (2010.12.07.) – http://toriblog.blog.hu/2010/12/07/hamis_e_a_nemzetveszto_trefort_idezet, utolsó letöltés: 2016.02.20.)
- Kálmán László (2015) Konteó a konteóról. *Nyest.hu* (2015. február 23.) (<http://www.nyest.hu/hirek/konteo-a-konteorol>, utolsó letöltés: 2016.02.01.)
- Malinowski, Bronislaw (1923) The Problem of Meaning in Primitive Languages. In: Ogden, Charles K. – Richards, Ian A. szerk.: *The Meaning of Meaning*. London, Routledge, 146–152.
- Nemeskürty István (1974) *Az elfelejtett évtized. 1542–1552: tíz esztendő Magyar krónikája*. Budapest, Magvető
- Mikos Éva (2010) *Árpád pajzsa. A Magyar honfoglalás-hagyomány megszerkesztése és népszerűsítése a XVIII-XIX. században*. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete, PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, L'Harmattan

- Pipes, Daniel (2007 [2000]) *Összeesküvések – A paranoia évezredes története*. Budapest, Agave
- Ramsay, Robin (2006) *Conspiracy Theories*. Harpenden, Barnes & Noble
- von Sydow, Carl Wilhelm (1948) Kategorien der Prosa-Folksdichtung. Popular Dite Tradition: A Terminological Outline. In: Laurits Bødker szerk.: *Selected Papers on Folklore* (Published on the Occasion of His 70th Birthday), Rosenkilde and Bagger, Koppenhága (Copenhagen): 60-88, 106-126.
- Szeverényi Sándor (2014) A nemzeti oktató ponyva nyomában. In: Povedák István – Szilárdi Réka (szerk.): *Sámán Sámán hátán. A kortárs pogányság multidiszciplináris elemzése*. Szeged, SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke, 115-128.
- Szeverényi Sándor (2017) Finnungor konteo és stigmatizált emlékezet. In: Povedák István – Hubbes László Attila szerk. *Tapasztalatból hallottam... Alternatív világképek, összeesküvés elméletek*. Szeged, MAKAT MoMiMű. 75-90.
- Sz. Kristóf, Ildikó (1998) Jákob rózsafája vagy frusztrált antropológusok? Az értelmezés hatalmáról és korlátairól. *Tabula* 1(1-2), 60-84.
- Tánczos Vilmos (2015) Egy moldvai csángó férfi vallásos világképének öt regisztere és a szakrális kommunikáció lehetőségei. In: Pócs Éva szerk.: *Test, lélek, szellemek és a természetfeletti kommunikáció. Vallásetnológiai fogalmak tudományos megközelítésben*. Budapest, Balassi Kiadó, 580-611.
- Turner, Viktor (2002 [1969]) Liminalitás és communitas. Communitas: modell és folyamat. In: uő.: *A rituális folyamat*. Budapest, Osiris Kiadó, 107-179.